ZASTÁVKA PÁTÁ: **Pochvalov**

Soudobé heslo hlásalo: „Chceme-li od česáčů dobrý výkon, musíme se předně postarat o jejich dobré ubytování a stravování.“ Realita? Jen namátkou: V roce 1954 zjistili lékaři při kontrole několika JZD v ubikacích pro česáče „mnoho závažných nedostatků“, v roce 1966 informuje Rozvoj, že v JZD Třeboc byla objevena zcela zvláštní ubytovna - „Zřejmě proto, aby se v ní brigádníci cítili jako doma, nechalo ji JZD v takovém stavu, jak z ní odešli loňští česáči.“ V roce 1969 si studentka Helena V., která pracovala v Hořesedlích, posteskla: „Bydlíme společně s kluky v tanečním sále. Oni bydlí za plentou, no žádný delikt se zatím nestal. Kromě toho jsou v téže místnosti i kuchaři, kteří musí již ve tři vstávat a nás budí.“ Zpráva z téhož roku z Chotěšova: „Překvapilo nás, za jakých podmínek jsou hoši ubytováni. Opravdu, polní podmínky. Lůžko vedle lůžka, jen stěží se dá mezi nimi otočit.“ Česáči spali po půdách, ve stodolách (zpráva z novin Boj o novou vesnici, 1954: „JZD Heřmanov pro příští rok plánuje adaptaci stodoly na společnou ubytovnu pro česáče chmele. Plánují ve stodole udělat přepážky pro jednotlivé místnosti, kde ubytují použitím poschoďových postelí asi 150 česáčů.“), školních třídách, ve starých sýpkách (pamětnice vypráví o brigádě na Jesenicku: „Spali jsme na sýpce, kam se chodilo po starých, zpuchřelých schodech. Nad hlavou nám seděli holubi a museli jsme se přikrývat ještě pláštěnkou, abychom ráno nebyli od holubů zaneřádění.“) a podobně. „Bydleli jsme v bývalém hospodském sále na vojenských plátěných lehátkách,“ vypráví Anna V. o chmelové brigádě v Krtech v 60. letech. „Myli jsme se ve dvou lavórech, do kterých jsme si nosili vodu od pumpy na dvoře. Teplou vodu jsme měli jen když se nad námi slitovala paní, co v domě bydlela a ohřála nám prádelní hrnec vody u sebe v bytě. Latrína nad hnojištěm se považlivě houpala při každém použití, takže to bylo vždy riskantní.“ Spisovatel Radek John v románu Džínový svět (1980), který začíná na chmelu v Kněževsi, shrnul bídu česáčských ubytoven do šesti slov: „Prostory pro slanečky, hrdě nazývané noclehárny.“

Děvčata na chmelu. Fotografie z titulní strany časopisu Chmelařství, říjen 1958.

Popis trasy

Trasa je určena pro cyklisty.

Z Milostína, ŽST (trať č. 120 Praha - Žatec - Chomutov) po silnici do Milostína ***1,2***. Dále po CT 116 (silnici) na rozcestí před Nesuchyní ***3,4***. Dále po silnici vlevo do Mutějovic ***5,8***. Dále po silnici do Hředel ***8,9***. Dále po CT 115 na rozcestí s pěší žlutou KČT 6013 u Řevničova ***11,9***. Dále vlevo po KČT 6013 (trasa je místy hůře sjízdná) na rozcestí se silnicí nad Kroučovou ***15***. Dále vpravo po silnici do Kroučové ***17,1***. Dále po silnici: Pochvalov ***19,8*** - rozcestí se zelenou pěší KČT 3941 nad Smilovicemi ***22,7***. Dále vlevo po pěší KČT 3941 (při cestě barokní socha sv. Markéty; pozor na strmé klesání cesty ve stráni nad Dolním Ročovem) na rozcestí s červenou pěší KČT 0046 v D. Ročově ***25*** (v D. Ročově augustiniánský klášter, vrcholná stavba českého baroka, dílo K. I. Diezenhofera; možnost prohlídky po domluvě se správcem kláštera J. Valtem – telefon 721 175 237). Dále po pěší KČT 0046 do Třeboce ***30***. Dále po silnici směr Ročov k rozcestí vlevo s cestou do Lhoty pod Džbánem ***31,1*** (rozcestí na začátku lesa nad chmelnicemi). Dále vlevo po cestě do Lhoty pod Džbánem ***33,1***. Dále po silnici (směr Mutějovice, Kounov) k rozcestí pěších KČT Pod Džbánem ***34,5*** (po zelené pěší KČT 3084 a lesní pěšině, kterou ukazuje dřevěná směrovka, 1 km k troskám hradu Džbánu). Z rozcestí Pod Džbánem po silnici (žlutá pěší KČT 6943) k nádraží Mutějovice ***35*** (trať č. 126 Rakovník - Louny).

Muzeum česání chmele

Muzeum česání chmele je nekomerční projekt občanského sdružení Vlastivědný sbor Rakovnicka s okolím, jehož cílem je dokumentovat a prostřednictvím stálé expozice v Kolešovicích, internetových stran projektu a dalších aktivit (kulturní a společenské akce, tématické výlety a podobně) přiblížit široké veřejnosti především dobu chmelových brigád mládeže při sklizních chmele v období od roku 1939 do roku 1989, ale i sklizně zeleného zlata před rokem 1939. Úspěch projektu není myslitelný bez pomoci vás, pamětníků chmelových brigád a sklizní před rokem 1989, a také vás, kteří sklizně chmele znáte ze vzpomínek předků a přátel, nebo jste jen náhodou přišli k fotografiím, písemnostem a předmětům, které mají vztah ke sklizni chmele a nevyhodili jste je, protože se snad jednou budou někomu hodit. Chcete-li, věnujte muzeu česání chmele několik z těchto vzpomínek, fotografií, výstřižků z novin, brigádnických časopisů, chmelových známek a spínacích špendlíků, na které jste je připínali k modrákům a košilím, cokoliv má spojitost se sklizením chmele před rokem 1989 a co můžete postrádat. Jako malé poděkování předem přijměte tento průvodce, který je jednou z prvních aktivit muzea česání chmele.

Vlastivědný sbor Rakovnicka s okolím
Roman Hartl, 270 41 Slabce 83
hartl@rakovnicko.info, www.Rakovnicko.info

Prameny: V. Blažek: Starci na chmelu (1965), týdeník Boj o novou vesnici, týdeník Rozvoj, Český chmelař (1943/44), časopis Štoček č. 31/1976, Chmelový zpravodaj 1/1958, 3/1958, R. John: Džínový svět (1980), F. Chládek: Písně (výbor z díla; 1965), A. Cechner: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu rakovnickém, II. díl (1913), F. Janoušek: Hředské pověsti a upomínky (1904), J. Pešta: Encyklopedie českých vesnic, díl I. (2003), V. B. Třebízský: Bludné duše (1976), L. H. Karpatějev: Džbán a jeho mythy (1941), informace České pošty, internet, vyprávění paní Anny Vrbové z Rakovníka, V. Kapsové ze Senomat a dalších, fondy Státního okresního archivu Rakovník a další drobné prameny.

Průvodce tématickým výletem „Chmel jsem česal já!“ vydal v roce 2007 Svazek měst a obcí Rakovnicka se sídlem v Rakovníku (region@rakovnicko.info). Text a grafická úprava: Roman Hartl (hartl@rakovnicko.info). NEPRODEJNÉ. Název výletu je věta z úvodní písně muzikálu Starci na chmelu.

PRŮVODCE TÉMATICKÝM VÝLETEM

Chmel jsem česal já!

aneb Jak to bylo se Starci na chmelu doopravdy

část 2.

napsal
Roman Hartl

výlet z řady
Výpravy za zeleným zlatem

WWW.RAKOVNICKO.INFO

V Rakovníce 2007.
Svazek měst a obcí Rakovnicka

ZASTÁVKA PÁTÁ: **Pochvalov** (pokračování)

Chmelové brigády mládeže v letech 1948-1989 byly samozřejmě živnou půdou pro socialistickou propagandu. Jeden příklad za všechny – Boj o novou vesnici, rok 1955: „Dobře si vede skupina korejských studentů v Mutějovicích, která pracuje v kolektivu elektrotechnické průmyslovky z Kutné Hory. Vynikajících výsledků dosahují soudruzi Ri Von a An Hjon Dzin, který je nejlepším česačem brigády. V čem tkví jejich, tak pěkné výsledky? Tkví především v jejich vysokém uvědomění, v tom, že si daleko více dovedou vážit všech hodnot a za jejich záchranu i bojovat. Jejich skromnost, pracovitost, jejich sebekázeň a v neposlední řadě jejich pevná vůle splnit svůj denní úkol, mohou být příkladem mnoha dalším česačům.“ Motivace mladých lidí na chmelové brigádě však obvykle byla zcela jiná, měnit svět jezdil na chmelnici málokdo. Když měl v roce 1973 „bažant“ (nováček na chmelu) Jirka odpovědět pro časopis brigádníků, proč na chmel přijel, pravil: „Trhat šešulky. Pak půjdu do hospody.“

Pracovní norma byla 9 věrtelů (1958) denně, v průměru česáči trhali kolem šesti, osmi věrtelů, „nejlepší jednotlivci“ až 30 věrtelů, neuvěřitelný výkon, „z říše bájí, tak fantastický, že o tom mnozí odmítali i jen diskutovat,“ dokázaly v roce 1958 na brigádě v Přílepích studentky Iva Černá a Marie Koutská z Berouna, které natrhaly 66 (!) věrtelů (bezmála 2 tisíce litrů). Zato dva pražští studenti obětovali v roce 1959 i vlastní důstojnost, jen aby nemuseli na práci ve chmelnici sáhnout - za mírný poplatek 1-3 věrtele pojídali zelené chmelové housenky.

Vybrané zajímavosti a pamětihodnosti Pochvalova: *Jedním z vůdců selských bouří v historickém románu Václava Beneše Třebízského Bludné duše je koštitář Rozhoda z Pochvalova, „dědiny v lesích takořka zarostlé.“ Do příběhu, jehož děj se odehrává v Podlesí za vlády Josefa II., uvedl Beneš Třebízský smyšlenou postavu pochvalovského koštitáře v epizodě útoku vzbouřenců, vedených Rozhodou, na panský dvůr v Domoušicích. Na návsi barokní kaple sv. Prokopa z první poloviny 18. století.*

ZASTÁVKA ŠESTÁ: **Třeboc**

Nejdřív práce, potom zábava, platilo i na chmelu. „V mnoha brigádách se po večerech činili kytaristé, v Hořesedlích se dobře pracovalo s knihou, především s poezií. V dalších obcích jako například v Nesuchyni, Bdíně, Chotěšově, Kozojedech, Chrášťanech, Mutějovicích a jinde, si česáči vytvářeli vlastní soutěže, hrátky a sportovní hry. Ve Šmikousích a Hořesedlích vydávali dobré nástěnné noviny a mimo ně se objevovaly i noviny cyklostylované. V době chmelů se pořádalo 123 filmových představení, kulturní pořady, jako hudby, estrády a mikrokabarety,“ shrnul týdeník Rozvoj kulturní vyžití česáčů při sklizni v roce 1964. V Přerubenicích v roce 1966 vytáhli brigádníci ze stodol staré kočáry a s pedagogickým dozorem jezdili po obci a na pomník Jana Amose Komenského, konkrétně na jeho hlavu, nasadili klobouk tvrďák. Brigádu v Kněževsi v roce 1976 zpestřily Večery vážné hudby, při jednom zaplněná sokolovna „dychtivě lapala tóny“ nejslavnějších

varhanních děl J. S. Bacha. „Ozval se sice ojedinělý výkřik ‚My chceme diskotéku´, ale ten byl pohlcen tichem naslouchající sokolovny,“ referoval brigádnický časopis Štoček. V roce 1987 už fanoušci diskotékových rytmů měli vrch. „Největší zájem byl o konání diskoték,“ potvrzuje týdeník Rozvoj. „Kulturní středisko si vypomohlo i diskžokejem z okresu Beroun, ale přesto ještě nemohlo všem požadavkům vyhovět.“ V roce 1988 uspořádali brigádníci v Kněževsi soutěž v nejrůznějších disciplínách, například „štafetovém komíhání střídavě obounož nad opěradlem židle.“ Akci vysílalo přímým přenosem rozhlasové Mikrofórum a brigádníci povzbuzovali soutěžící pokřikem: „Kněževeský chmel, very, very, well!“

Už byla zmínka o cyklostylovaných časopisech, které během sklizně vycházely. Celookresní Chmelový zpravodaj, Chmeláček a později Štoček v Kněževsi nebo Pochválovský chmeláček v Pochvalově. V nich kromě zpráv, důležitých upozornění, propagandy nebo všudypřítomných přehledů nejpilnějších jednotlivců a kolektivů vycházely i původní literární příspěvky česáčů, obvykle plné osobitého humoru, který se točil většinou, jak jinak, kolem chmele. Viz zamyšlení česáče Krátkého z roku 1966, které otiskl Pochválovský chmeláček: „Studiem mateřštiny jsem dospěl k názoru, že oslovení vole je typicky české a plně vyhovující. Dovolím si tvrdit, že i Dobrovský by se nikterak nezdráhal se mnou souhlasit. Průzkumem bylo zjištěno, že mezi mladými z vyslovených

364 243 slov bylo 122 627 krát použito oslovení vole – vole s různým psychologickým účinkem. Kolika způsoby lze použít tohoto pátého pádu podstatného jména „vůl“? Jak mile zní například vole, vole, půjč mi pětku. Kdo by nevycítil rozrušení při větě: vole, vole, co blbneš? A ta něha dívky: vole, vole, ty mě nebaštíš. Naopak furiantství před kámošem: vole, vole, slíznul jsem pěkný kvítí. Je škoda, že zatím tohoto nového zjednodušeného přínosu do mateřštiny používají jen mladí lidé; jest nutno požadovat i na ostatních členech národa, aby nemrhali národním majetkem, aby si tento pokrokový způsob všichni osvojili. Odstraní tím buržoazní přežitek jako oslovování pane předsedo, i později soudruhu předsedo. Krásně a nestranně bude znít oslovení vole, vole předsedo. Jest pochopitelné, že počáteční ostych bude nutno překonat. K tomuto lze předejít častým stykem s mladou generací. Příležitost je nyní při chmelové brigádě.“

Vybrané zajímavosti a pamětihodnosti Třeboce: *Vrch Babí hora při cestě z Dolního Ročova byl podle názoru badatele Ljuby Hornov - Karpatějeva (1905-1975), rodáka ze Hředel, zasvěcen v předkřesťanských dobách slovanské bohyni Babě - Matce bohů. Karpatějev mínil, že na místa předkřesťanských obřadů ukazují v okolí i další místní názvy (mj. Džbán; kultovní nádoba) a hmotné památky (kamenné řady u Kounova, pohřebiště koňských hlav u Hředel). O Babí hoře koluje několik pověstí, mimo jiné je prý rejdištěm divožen. Třebocká kaple z roku 1882 je zasvěcena sv. Vojtěchovi.*

ZASTÁVKA SEDMÁ: **Lhota pod Džbánem**

A jak to bylo s onou pověstnou „láskou na chmelu“? Radek John v Džínovém světě píše:

„Nemysli si, že to tam bude s holkama jako ve Starcích na chmelu,“ utrousí máma, když balím triko, džíny – do začátku to nejošoupanější. Ach, Starci na chmelu … Směju se, ale za dva tři dny jí dám za pravdu. Je to tam o poznání drsnější. První večer ve znamení horečného shánění druhé polovice pro brigádní večery. Další večery náves ztichne, dvojičky jsou rozděleny, kostky vrženy. Brigádníci a brigádnice připomínají teď spíš švábы utíkající před světlem. – Do tmavých koutků v postranních uličkách (bažanti), anebo za ves a do přírody (to většinou mazáci).

Avšak i romantické příběhy, jaký prožili filmoví Filip a Hanka, byste ve skutečném životě našli. Vypráví se třeba o dvou zamilovaných mladých lidech, kterým jejich spolužáci a učitelé vystrojili v brigádnické jídelně svatbu nanečisto s hudbou i novomanželským slibem. Jenom svatební noc si prý museli nechat na jindy. Aspoň tak se o tom povídá v Senomatech.

Vybraná zajímavost Lhoty pod Džbánem: *Ve Lhotě pod Džbánem se narodil rotný Vladimír Hauptvogel (1914-1944), za druhé světové války parašutista československé zahraniční armády. Zemřel za dramatických okolností v akci na území Protektorátu Čechy a Morava v květnu 1944, roku 1945 byl in memoriam vyznamenám Československým válečným křížem 1939. Na rodném domě má pamětní desku.*